

עלון זגלמביה זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 35 תשרי תשע"ה – ספטמבר 2014
Zagłębie (Zaglembie) Newsletter September 2014

ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה
Zagłębie World Organization

שנה טובה ומבורכת לכל בית ישראל
Shanna Tova ! Happy New Year!

יום הזכרון לשואה ולגבורה תשע"ד – 2014 ביד הזיכרון במודיעין
Holocaust Memorial Day 2014 at Yad Hazikaron in Modiin

Będzin
Sosnowiec
Dąbrowa Gornica
Zawiercie
Czeladź
Sławków
Wolbrom
Chrzanów
Dańdówka
Golonóg
Grodziec
Kazimierz
Klimontów
Ksawera
Kromolów
Łagisza
Maczki
Milowice
Modrzejów
Niemce
Niwka
Olkusz
Oświęcim
Piaski
Proąbka
Siewierz
Strzemieszyce
Trzebinia
Wojkowice
Zagórze
Ząbkowice

בעמ' 10: בית הספר היסודי מס. 3 בזווירצ'יה
מאת: חדוה גיל

בעמ' 5: מדליקי המשואות
בעצרת לקדושי זגלמביה

בעמ' 3: 75 שנה לשריפת
בית הכנסת הגדול בבנדין

ארגון יוצאי זגלמביה – רח' פרישמן 23 תל-אביב, טל: 03-5270919
Zagłębie (Zaglembie) World Organization - 23 Frishman St, Tel-Aviv, Tel: 03-5270919
www.zaglembie.org EM: admin@zaglembie.org

חברי וידידי יוצאי זגלמביה

הנה עוברת עוד שנה. שנת תשע"ד כמעט מאחורינו ושנת תשע"ה בפתח. ב-1 בספטמבר 2014 ימלאו שבעים וחמש שנים לפלישת צבאות גרמניה הנאצית לפולין, אירוע זה מסמל את פרוץ מלחמת העולם השנייה.

באוגוסט 1943 חוסלו שני הגטאות "קמיונקה" בבנדין ו"שרודולה" בסוסנוביץ ואחרוני יהודי זגלמביה נשלחו לאושוויץ.

ומאירופה, למזרח התיכון בימים אלה. באוגוסט 2014 הסתיים מבצע "צוק איתן". בתקופת המבצע נפלו בדרום הארץ ובעיקר בעוטף עזה רקטות ופצמ"רים. אזרחים וחיילים נהרגו ונפצעו. באזורים נרחבים בישראל נשמעו אזעקות, התושבים נכנסו למרחבים מוגנים ומערכת "כיפת ברזל" זכתה להצלחה גדולה.

אנו מצטערים צער עמוק על כל הרוג ופצוע, אך כמילות השיר: "אין לי ארץ אחרת גם אם אדמתי בוערת", עלינו למצוא את הכוחות להתגבר ולהמשיך.

אנחנו, בני הדור הראשון של יהדות זגלמביה ששרדנו את השואה, עשינו רבות כדי להנציח יהדות יפה זו. בראש ובראשונה הקמנו את "ארגון יוצאי זגלמביה" - אחד הארגונים הפעילים ביותר מסוגו, אשר שמו נישא בישראל, במדינות בהן חיים יוצאי זגלמביה ובפולין. הארגון חייב את קיומו והצלחתו לרבים אך במיוחד לחבריו הפעילים, ולחברים התומכים. יש לתחזק ולשפר את הארגון ולהבטיח את המשך קיומו ופעילותו.

מכלל פעילויות הארגון אציין במיוחד את אתר הזכרון המרכזי ליהדות זגלמביה אותו יזם הארגון והקים באזור מודיעין מתרומות ודמי חבר של אנשי זגלמביה מישראל ומהתפוצות. באתר מרשים זה אנחנו עורכים מידי שנה, ביום השואה, טקס מרגש ורב משתתפים.

אנו שמחים לראות את השתלבות הדורות הצעירים בארגון ובפעילויותיו, ומקווים כי היא תלך ותגדל כדי להבטיח את המשך פעילותה והנצחתה של יהדות זגלמביה.

חברי וידידי, עם פרוס השנה החדשה, אני מברך את יהודי זגלמביה בני כל הדורות, בארץ ובעולם, בשנה טובה, שנת שלום וברכה.

מי ייתן שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה.

אפרתם זרין, יו"ר הארגון

למרגלות מצבת האפר בבית בקברות בנחלת יצחק

יארצייט לציון חיסול גטאות זגלמביה, ט' באב תשע"ד – 4 באוגוסט 2014
Tishea BeAv Yahrzeit at Nahalat Yitzhak cemetery in Tel Aviv

75 שנה לשריפת בית הכנסת הגדול בבנדין

ב-5 בספטמבר 1939 כבשו הגרמנים את בנדין וכעבור כמה ימים, בלילה שבין ה-8 ל-9, הציתו פולקסדויטשה (גרמנים אתנים) ופולנים אנטישמים את בית הכנסת הגדול. בית כנסת זה נבנה במחצית השנייה של המאה ה-15, למרגלות הזאמק (המצודה), ושימש את הקהילה עד לכיבוש הגרמני.

הם פרצו את שערי הכניסה לבתים שניצבו בסמוך לבית הכנסת, זרקו רימוני-יד והורו לכולם לצאת מהבתים, בטענה שיהודים ירו אליהם מתוך בית הכנסת. יהודים רבים רצו אל בית הכנסת. התבצרו בתוכו ומצאו בו את מותם כאשר עלה באש. רבים אחרים הובלו ע"י הגרמנים והאנטישמים הפולנים ונצטוו לעמוד ליד החומה החיצונית של הכנסייה, שם הורו להם לברוח בריצה. מי שנשאר במקום נורה למוות. הם ירו גם אחרי הרצים בנשק אוטומטי ופצעו כמה אנשים.

אחד מהנפגעים היה יצחק טורנר. משפחתו התגוררה ברחוב בוצ'נה מס. 3, באחד משורת הבתים הסמוכים לבית הכנסת הגדול בעיר. טורנר היה בין אלה שרצו במעלה הגבעה לכוון הכנסייה. תוך כדי ריצה נפצע בידו השמאלית. הכדור שפגע בו נכנס באזור המרפק ויצא באזור הכתף והוא הגיע עם קבוצת היהודים שרצה אל שערי הכנסייה במעלה הגבעה. כאשר היהודים הגיעו לכנסייה, פתח להם הכומר הצעיר מיצ'סלב זבצקי את השער והכניסם פנימה. הוא הורה לנזירות לטפל בפצועים, לחבוש את פצעיהם ולהגיש להם עזרה ראשונה. בתום הטיפול בקש מהם הכומר שייצאו מהשער האחורי כי על ראשו מרחפת סכנת מוות. הוא הסביר שאם ייפס כמסייע ליהודים, יוציאו אותו ואת כל הנזירות להורג.

ואכן, לאחר שטופלו, עזבו היהודים את הכנסייה דרך השער האחורי ומצאו מחסה בבית הקברות היהודי העתיק השוכן במורדות הגבעה - הפודז'משה. ביניהם היה יצחק טורנר הפצוע.

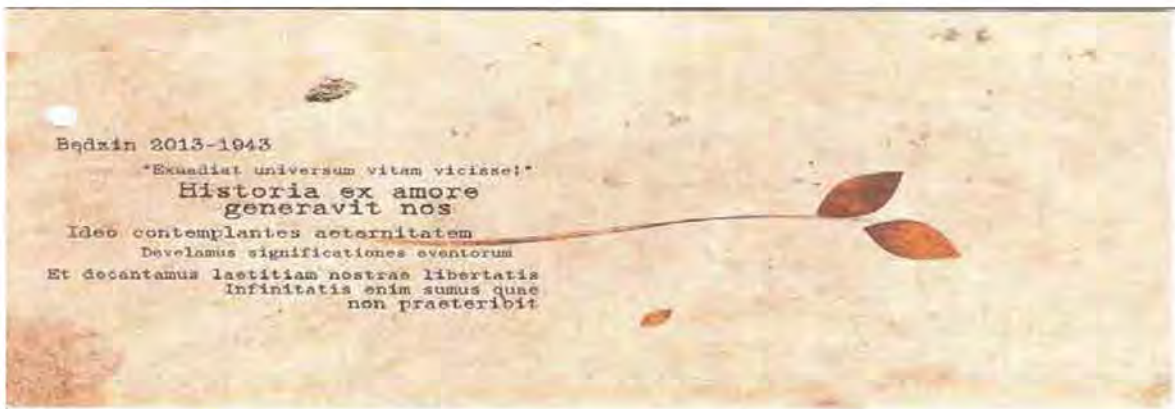
בבוקר הלך טורנר לבדו אל בית החולים בעיר לקבלת טיפול. בפתח בית החולים עמדו חיילים גרמנים. הם חסמו את הכניסה והודיעו לכל מי שהגיע, שאין כניסה ליהודים ולחיילים פולניים. הרופא הפולני ד"ר טדאוש קושיבוביץ' שהיה רופא ראשי בבית החולים, יצא החוצה והכניס את טורנר אל המחלקה שלו. הוא הסביר לחיילים שמדובר בעזרה ראשונה בלבד. ד"ר קושיבוביץ' אשפז אותו למשך חודשיים והשגיח עליו אישית. כמו כן אושפזה בהוראתו קבוצת יהודים נוספת לפרק זמן דומה.

הכומר מיצ'סלב זבצקי והרופא טדאוש קושיבוביץ' הוכרו על ידי יד ושם כחסידי אומות העולם.

בתצלום: יצחק טורנר בביקור בבנדין 2003
Yitzhak Turner, Bedzin, 2003

ב-8 בספטמבר 2014 יתקיים בבנדין טקס לציון 75 שנה לשריפת בית הכנסת הגדול בעיר. הטקס בחסות ובאחריות העמותה לשחזור בית הכנסת צוקרמן (Fundacja Brama Cukermana) המנוהלת על ידי קרולינה יקובנקו. הטקס יתקיים ליד האנדרטה לזכר בית הכנסת, למרגלות הזאמק (המצודה) ויגיעו אליו ראש עיריית בנדין, ראשי הקהילה היהודית ונציגי ארגון זגלמביה מישראל

גלויה שהנפיקה עיריית בנדין לציון 70 שנה לחיסולה של הקהילה היהודית בבנדין

Postcard issued in Będzin commemorating 70 years to the destruction of the Jewish community of Będzin

יום הזכרון לשואה ולגבורה תשע"ד עצרת וטקס התייחדות עם קדושי זגלמביה יד הזכרון במודיעין - יום שני כ"ח בניסן תשע"ד - 8 באפריל 2014

את הטקס הנחו שלמה קריב וגל גרינברג .
הונחו זרים מטעם ממשלת ישראל, מרכז הארגונים של
ניצולי השואה בישראל, שגרירות פולין בישראל, עיריית
מודיעין, משטרת ישראל וצה"ל.

בתכנית האמנותית הופיעו:
יוני אילת, זמר, שחקן ובמאי, בין השאר בתיאטרון
היידישפיל

הרכב כינורות של מרכז המוסיקה של מתנ"ס מודיעין-
מכבים-רעות, בהנהלת רונית כהן ובהדרכת המורה
טניה איזנשטד ובליווי המורה מאשה פורמן.

תודה לקק"ל על הסיוע בארגון הטקס.

תודה למר יולזרי על הסיוע בהסעת החברים לעצרת.

עצרת הזכרון לשואה ולגבורה וטקס ההתייחדות עם
קדושי זגלמביה נערכו בסימן 75 שנה לפרוץ המלחמה
ו-60 שנה להקמת יד ושם. כבכל שנה, נכחו רבים
בעצרת: ארבעה דורות ליוצאי זגלמביה, אישי ציבור,
מפקדי משטרה וצבא בכירים, יחידת חיילים על
מפקדיהם ואורחים רבים, ביניהם, יוצאי זגלמביה
שהגיעו מחו"ל.

"אל מלא רחמים" הושמע מפי החזן חיים אדלר. יצחק
גרינגרס, סגן יו"ר הארגון, אמר "יזכור", ובאמירת קדיש
התכבד צבי איכנולד. הרב חנוך צבי רובינשטיין, דור
חמישי לרב לוי מלבנדין, קרא פרק תהילים.

נשאו דברים: אורי אורבך – השר לאזרחים ותיקים;
קולט אביטל - יו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה
בישראל; דורית נובק – מנכ"לית יד ושם; אברהם גרין -
יו"ר הארגון; עופר אדרת - בשם הדור השלישי.

יד הזכרון במודיעין, יום השואה תשע"ד – Zaglebie memorial in Modiin, 2014

מדליקי המשואות

תקופה ארוכה בסיוע לניצולי שואה, בהשגת שילומים מגרמניה. עוסקת, עתה, בהנחלת נושא השואה ברחבי העולם, במתן הרצאות וכתובת מאמרים.

מנחם פניני [פרלשטיין] יליד סוסנוביץ, נעצר ע"י הגרמנים אך, בסיועו של יוז'ק קוז'ור, הצליח להימלט מהעיר ולעבור יחד עם אחיו לרוסיה. גויס ליחידות הפולניות בצבא הרוסי במלחמה נגד הגרמנים והיה בין משחררי מחנה ההשמדה מיידאנץ.

משואה חמישית - רחל סגל זאב קלסנר

רחל סגל, ילידת סוסנוביץ, שרדה הודות להצטרפותה לתנועת השומר הצעיר, בעקבות שני אחיה ואחותה הבוגרים. בפרוץ המלחמה, חברה לאחיה בוויילנה. עלתה ארצה במסגרת עליית הנוער. את זיכרונותיה כתבה בספר "אני לא נשאת כאן, אני הולכת עם אחות" שיצא לאור בסיוע "יד ושם". בשנות התשעים, צילמה את המקומות שהיו לה למורשת ובהשראתם ציירה והציגה בתערוכות שונות.

זאב קלסנר, יליד סוסנוביץ, שרד את המלחמה במסתור ביערות שבאזור לבוב. עלה לארץ ישראל בשנת 1947 במסגרת עליה ב' והשתתף במלחמותיה כלוחם בחיל הים ובצנחנים. עוסק בציור ובפיסול, מאז צאתו לגמלאות מעבודה, רבת שנים, בבית החולים ליולדות בתל אביב.

משואה שישית - לידור גליקסמן ועופר אדרת

לידור גליקסמן, עורכת דין, פעילת הדור השלישי בארגון, העלתה משואה לזכר סבה וסבתה, זאב ובינה פאר. זאב לבית פרגרייט מסוסנוביץ נשלח לאושוויץ, צעד בצעדת המוות ושרד יחיד ממשפחתו. עלה ארצה ב-1945 ושירת באצ"ל ובחיל הים. בינה לבית לדרמן נשלחה, בגיל 14 למחנה עבודה בצ'כוסלובקיה, בעוד כל משפחתה הושמדה. לאחר המלחמה הייתה בין עולי "אקסודוס".

עופר אדרת, תלמיד לתואר שני בחוג להיסטוריה כללית של אוניברסיטת תל אביב ועורך עיתון "הארץ" לענייני היסטוריה. מצד אמו, הנין לרחל ויוסף ברבינק, מראשי הפועל המזרחי בבנדן. מצד אביו, בן הנין של הגאון אליהו דוד רבינוביץ תאומים [האדר"ת], מי שכיהן כרבה הראשי האשכנזי של ירושלים עד תחילת המאה הקודמת וחותרו של הרב קוק

משואה שביעית - דב איכנוולד ובנו אופיר-יוסף

דב איכנוולד, מנכ"ל "ידיעות ספרים", סופר, רב סרן במילואים שנפצע ואיבד את מרבית חבריו ופיקודיו באסון צור, במלחמת לבנון. בנו של צבי איכנוולד, ניצול שואה יליד בנדן.

אופיר-יוסף איכנוולד, סטודנט לתואר שני באוניברסיטת תל אביב, סגן במילואים בחטיבת גבעתי.

משואה ראשונה - דורית נובק ורחל ברקאי

דורית נובק מנכ"לית יד ושם, שימשה במשך שש שנים כמנהלת בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם, אליו מגיעים מדי שנה כ-300,000 תלמידים מישראל ומחולל ואלפי מורים המשתתפים בסמינרים, בכנסים ובימי עיון המתקיימים ב-11 שפות.

רחל ברקאי, מנהלת אגף הנצחה והסברה ביד ושם מזה כ-20 שנה, במהלכן התפתחה יד ושם והפכה למרכז הגדול בעולם לחקר השואה, תיעודה, הוראתה והנצחתה. האגף מארח מאות מבקרים רמי מעלה ובעלי תפקיד בשנה, מקיים עשרות אירועים ומאות טקסי זיכרון, לרבות העצרת המרכזית בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה ומנהל את אתר האינטרנט של יד ושם.

משואה שנייה - פרופ' פולברוק וד"ר בולהק

מארי פולברוק, פרופסור להיסטוריה של גרמניה, חברת האקדמיה הבריטית למדעים, דיקנית הפקולטה לחברה ולהיסטוריה באוניברסיטה של לונדון וחברה במכון האירופאי. בין ספריה - A Small Town near Auschwitz המתייחס לבנדן ודן ברדיפת יהודי זגלמביה. עוסקת, עתה, במחקר על הנצחת השואה בראי הדורות.

סטניסלב בולהק, היסטוריון, סגן מנהל המכון הציבורי לחינוך לזיכרון לאומי בוורשה. המכון חוקר אירועים שהתרחשו משנת 1939 ועד סוף המאה הקודמת, אשר על כן, מנהל ארכיב, מהגדולים בפולין, המכיל פרטים רבים על שואת יהודי פולין. המכון הציג שתי תערוכות והוציא לאור שני ספרים על חיי היהודים בפולין, קודם לשואה.

משואה שלישית - רלי פולק וד"ר מייק סטבסקי

רלי פולק פעילת דורות ההמשך בארגון יוצאי זגלמביה, העלתה משואה לזכר הוריה, ברכה לבית קוקלינסקי, שנפטרה לפני כמה חודשים, וצבי טוביאש מסוסנוביץ, מהפעילים הוותיקים של הארגון ולזכר אחותה ורדה גרינברג שהייתה מופקדת על תוכן העצרות ושותפה להנחייתן מ-1989 ועד שהלכה לעולמה בדמי ימיה.

מייק סטבסקי, פסיכיאטר ילדים ונוער, מנהל היחידה לפסיכיאטריה התפתחותית במרכז "שניידר" לרפואת ילדים, העלה המשואה לזכר אביו, מוניק סטבסקי, שיזם ומימן את השיפוץ, מן המסד ועד הטפחות, של בית הקברות היהודי בצ'לדז' ודאג באמצעות בנו מייק, לאחזקתו השוטפת.

משואה רביעית - לאורה ראסק ומנחם פניני

לאורה ראסק ילידת סוסנוביץ, נלקחה לאושוויץ בירקנאו, בנסותה להימלט ניצלה, בדרך נס, מחבל התליה. לאחר המלחמה, היגרה לארה"ב שם עסקה

מדברי אברהם גרין, יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה, בעצרת

היום, 75 שנים לאחר פרוץ המלחמה, אני פונה לצעירים שלנו בני הדור השני ובמיוחד הדור השלישי. אנחנו בני הדור הראשון הולכים ומתמעטים. עשינו כמיטב יכולתנו, הקמנו ארגון לתפארת אשר שמו נישא בישראל ובחו"ל - אמריקה, אירופה ובפולין. אנא קחו על עצמכם את המשך הפיתוח והפעילות השוטפת, וכך נבטיח שיהדות זגלמביה היפה לא תשכח.

אסיים את דברי בקטע מתוך "הנדר" של אברהם שלונסקי:

"על דעת עיני שראו את השכול ועמסו זעקות על ליבי השחוח על דעת רחמי שהורוני למחול עד שבאו ימים שאיימו מלסלוח נדרתי הנדר לזכור את הכל, לזכור ודבר לא לשכוח"

השנה, ימלאו 75 שנים לפרוץ מלחמת העולם השנייה. אנחנו, יהודי זגלמביה, שחיינו על גבול פולין גרמניה, היינו מהראשונים להיתקל בצבא הגרמני הפולש. כבר בימים הראשונים של המלחמה הוצת בית הכנסת הגדול בבנדין ונשרף על חלק ממתפלליו. על גשר הפז'משה המופצץ בסלבקוב נורו 31 יהודים למוות.

לקרבה לגבול פולין גרמניה דאז, היה גם יתרון. בזגלמביה היו מכרות פחם ונחושת בהם היו הגרמנים מעוניינים. לשם כך הכלילו את זגלמביה ביחידת מנהל "שלזיה העילית המזרחית" - Ostoberschlesien, שבירתה קטוביץ.

הכללת זגלמביה בשלזיה העילית המזרחית הטיבה, באופן יחסי, את תנאי חייהם של יהודי האזור. למשל, הקצבות המזון היו גדולות יותר, הגבלות התנועה היו חלקיות, ורק באביב 1943 הוקמו גטאות סגורים. תנאים אלה ייצרו עבור היהודים אפשרויות הישרדות טובות יותר משהיו ליהודים באזורים אחרים בפולין.

יתרון נוסף נבע מניצול כח העבודה היהודי על ידי הגרמנים. מאז אוקטובר 1940 גייסו הגרמנים צעירים יהודיים מזגלמביה למחנות עבודה בשלזיה עילית, שלזיה תחתית וחבל הסודטים. כמו כן הוקמו באזור "שופים" שהעסיקו יהודים וספקו לצבא הגרמני בעיקר מוצרי טקסטיל והנעלה. רבים מתושבי זגלמביה היו מוגנים משך תקופה ארוכה מגרוש למחנות ההשמדה, עקב הגדרתם כעובדים חיוניים בכלכלת המלחמה הגרמנית. באפריל 1943, כשגטו ורשה עלה בלהבות, אנשי זגלמביה שנשלחו למחנות העבודה, עדיין קבלו פה ושם דרישות שלום מהבית.

ואכן הגטאות המרכזיים של זגלמביה - שרודולה בסוסנוביץ וקמיונה בבנדין, התקיימו עד אוגוסט 1943 והיו בין הגטאות האחרונים שנותרו בפולין.

ב-1 באוגוסט 1943 הקיפו הגרמנים את הגטאות והתחיל ה"יודנריין" של זגלמביה. גברים, נשים וטף הוצאו מהבתים והמחבואים. בחלק מהבונקרים היתה התנגדות וגרמנים נפגעו, אבל לבסוף חוסלו גטאות זגלמביה רוב היהודים שנותרו בהם נשלחו לאושוויץ.

לאחרונה, השיק יד ושם אלבום לרגל 60 שנה להיוסדו. מקור השם בספר ישעיהו פרק נ"ו פסוק ה' שם נאמר: "וַנִּתֵּן לָהֶם בְּבִיטִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְיָשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן-לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת". מכאן אנו שולחים להנהלת יד ושם ברכת חזק ואמץ, המשיכו במפעלכם הקדוש.

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות חברי וחברות הארגון שהלכו השנה לעולמם ושולח תנחומים לבני המשפחה. מי יתן ולא תדעו עוד צער!

לאון קרמון (Lonek Kromolowski) ז"ל יליד בנדן

טובה בן יצחק ז"ל לבית דטנר ילידת סוסנוביץ

זאב לירון ז"ל לבית לונדנר יליד בנדן

צילה כתריאל ז"ל לבית הופפן ילידת קטוביץ

בלהה גנני ז"ל לבית אופלר ילידת בנדן

יצחק אריה בן דוד ז"ל יליד ז'ביירציה

אהובה שמור ז"ל לבית ברוינק ילידת בנדן

אומפלט חנה ז"ל ילידת סוסנוביץ

אפרים קישילשטיין ז"ל יליד בנדן

אריה סלע ז"ל לבית פלזן יליד סוסנוביץ

שרה זיסר ז"ל לבית זקס ילידת זוויירצ'יה

בת שבע אלבוים ז"ל ילידת בנדן

ל ז כ ר מ

טובה באירוע הרמת כוסית של ארגון זגלמביה, 2013, לידה שמשון ישביץ

אהובה שמור-ברוינק

טובה דטנר ז"ל

טובה, או גוטה, כפי שאנחנו הכרנו אותה וקראנו לה, היתה ילידת סוסנוביץ בה למדה ורכשה את השכלתה עוד בטרם עלייתה לארץ ישראל. בארגון זגלמביה היתה טובה מוותיקי חברי ההנהלה ופעילה בעיקר בתחום התרבות. לעתים קרובות, בהיותנו בישיבה או בהתכנסות בארגון, קמה טובה וקראה בעל-פה שיר או קטע קריאה בפולנית שהיתה שגורה על פיה מאז לימודיה בפולין. ותיקי הארגון נזכרו בילדותם ונעוריהם. יהי זכרה ברוך

אברהם גרין

אהובה שמור 1921 - 2014

אהובה שמור לבית ברוינק מבנדן נפטרה בתל אביב בחודש יוני 2014. אביה, יוסף, היה מבכירי הפועל המזרחי בעיר ובעל בית מלאכה לכובעים. אמה, רחל, היתה תופרת.

אהובה עלתה לארץ ישראל עם הוריה ואחיה - גדליה יב"א, ששירת כלוחם הבריגדה היהודית, ואברהם ז"ל - באפריל 1939 באוניה "טרנסילבניה".

משפחתה התגוררה ברחוב אחד העם בתל אביב. אחרי לידת בתה הבכורה רינה, עברה עמה ועם בעלה שמואל שמור ז"ל לרח' קריית ספר בעיר.

אהובה (לובה) הותירה שתי בנות: רינה רחמים ורבקה אדרת, שישה נכדים ושני נינים.

אריה סלע ז"ל 1921 - 2014

אריה סלע

סיפור חיי

אריה סלע ז"ל (1921-2014)

אריה סלע, בן העיר סוסנוביץ', אחד האחרונים לדור של נפילים שהתמודד עם הבלתי אפשרי ויכל לו. עלילת חייו של אריה הינה סרט מתח במיטבו: הבריחה מהצבא הגרמני המתקדם לתוך פולין, דרך עבודת הפרך במחנות העבודה בסיביר, תלאות המלחמה, ההעפלה לארץ הלחימה על הנגב והפרחתו.

מכל העלילות הללו חזר אריה תמיד לסיפור מפתח אחד, שמופיע בספר אותו כתב והשאיר לבני משפחתו – אלה שכבר נולדו ואלה שיוולדו בעתיד: "... לאחי ולי היה אלבום מפואר ובו תצלומים של שחקני כדור רגל. בנו של בעל המאפיה הפולני שהיתה בסמוך לביתנו ידע על האלבום וחשק בו מאוד. לאחר שברחנו אחי ואני מפני הגרמנים, שלח הנער שליחים אל הורי וביקש מהם את האלבום. בתמורה הבטיח כי כל עוד הם חיים, לא יחסר להם לחם. באותם ימים של קושי גובר והולך להשיג מזון, לא הייתה זו הבטחה של מה בכך; ובכל זאת, אמי התעקשה שלא למסור את האלבום, שמא נחזור אחרי המלחמה ולא נמצא אותו בבית..."

"הסיפור הזה לימד אותי לקח חשוב", היה אריה מסכם: "שלעולם אסור להקשר לחפצים ולמקומות. העיקר זה החיים, ובשבילם צריך לעשות הכל. עד היום כואב לי שהורי ואחותי נותרו רעבים, כאשר יכולים היו לקבל לחם בשפע תמורת אותו אלבום טיפשי..."

בגיל 93, צלול ואופטימי, עד הרגע האחרון עצם אריה את עיניו ונפרד מאיתנו; אבל הוא והערכים שטבע בנו בקרבנו תמיד!

אפרים קילשטיין (Kilsztajn) ז"ל 1925 - 2013

אפרים קילשטיין

אבא, נולדת בהינדנבורג לאוסנה לבית סטטילר ויעקב קילשטיין, ילידי בנדין. ב-1938 גורשתם ע"י הגרמנים בחזרה לבנדין, שם התאחדתם עם סבך חיים קילשטיין.

בבנדין התגוררת עם הורייך ואחותך פרידל ברחוב אוקרזי 4. ב-1941 בהיותך נער בן 16, נחטפת ברחוב והחל מסע מסייט במחנות הכפייה ברנדה, מרקשטט, פינפטיין וגרליץ. באותה תקופה משפחתך נשלחה למשרפות אושוויץ. אתה שרדת את התופת ושוחררת ב-1945.

ב-1946 הגעת לארץ על סיפונה של אניית המעפילים "דב הוז". נקלטת יחסית בקלות, בזכות אחייך האהובים מאיר ז"ל ולאה ז"ל, אשר הגיעו לארץ באמצע שנות השלושים.

לחמת במלחמת השחרור כחייל בגדוד 13 ונטלת חלק גם במבצע קדש. החלטת להגשים את חלומך הציוני ולעסוק בחקלאות. התחלת כחקלאי בקיבוץ אבוקה בעמק בית שאן, המשכת בכפר הירוק וברמת השרון. כל ימייך חיית ונשמת חקלאות. היית גאה להיות חקלאי בישראל.

זכרם של בני המשפחה בבנדין לא מש ממך, הנצחת את שמות יקירייך ביד הזכרון לקדושי זגלמביה במודיעין. הכאב והגעגוע אליהם לא הניחו לך עד יומך האחרון.

אמא ז"ל ואתה הייתם הורים נפלאים, כאבנו כולנו את אובדנו של בנכם, אחי, דני ז"ל.

זכיתם לנכדים ונינים אוהבים.

אבא, הלכת מאיתנו ביום כיפור תשע"ד, יום בו ע"פ המסורת נפטרים צדיקים. צדיק היית בחייך וצדיק במותך.

יהי זכרך ברוך

בתך אסנת

שרה זיסר ז"ל 1922 – 2014

שרה זיסר

אימי, שרה זיסר (לבית זקס) נפטרה בקיבוץ רמת השופט והיא כמעט בת 92. היא נולדה בזווירצ'יה בבית יהודי חרדי. בגיל 12, בהשפעת אחותה הגדולה טושקה היא החלה להשתתף בפעילות של תנועת הנוער הציונית "השומר הצעיר", למרות התנגדות אביה אך בהסכמה שבשתיקה של אימה. ביולי 1939, עוד טרם מלאו לה 17 שנים, היא יצאה להכשרה מטעם "השומר הצעיר" לעליה והגשמה בקיבוץ, בעיר לובלין שבמזרח פולין. עוד בהיותה בהכשרה, פרצה מלחמת העולם השנייה והיא כבר לא יכלה לחזור לביתה שבזווירצ'יה. וכך, בגיל 17, היא הצליחה לברוח מלובלין לרוסיה, לעבוד שם במכרות פחם, מכרות זהב ובמפעלים שייצרו מוצרים עבור הצבא האדום, ואף לעזור לאחותה אסתר לשרוד עם תינוק שנולד. את הוריה היא לא ראתה יותר. בשנת 1944 שרה פגשה בעיר ניז'ני-תגיל שברוסיה את דוד זיסר שהיה פליט יהודי פולני מהעיר לבוב ומאז לא נפרדו דרכיהם. עם סיום המלחמה הם התחתנו, חזרו לפולין ובשנת 1946 יצאו מטעם "השומר הצעיר" לגרמניה לעיר לינדנפלס כדי לחנך ולהדריך ילדים יהודים יתומים ששרדו את השואה לקראת עלייה ארצה. משימה חשובה זאת ארכה כשנתיים. בספטמבר 1948 שרה (בהריון חודש שביעי) ודוד עלו עם קבוצת ילדים מהעיר לינדנפלס בדרך חתחתים לארץ ישראל. שרה ודוד הצטרפו לטושקה, אחותה של שרה ובעלה לקיבוץ רמת השופט ושם הם בנו את ביתם. מאז ועד יום פטירתה בתאריך 16 ביולי 2014 שרה זיסר חיה בקיבוץ רמת השופט. היא חיה יחדיו עם בעלה דוד זיסר ב-60 שנים של זוגיות נפלאה עד לפטירתו ביולי 2005. שרה מילאה בקיבוץ תפקידים רבים, הייתה אשת ספר ואשת תרבות, אהבה לשחות בבריכת הקיבוץ והייתה מסורה ללא גבול לילדיה ולמשפחתה שהלכה והתרחבה. בשנת 2009 כתבה שרה בעזרת שני בניה את הספר "בנתיבות חייהם, סיפורם של שרה ודוד זיסר" המתאר את חייהם של שרה ודוד מגיל צעיר ועד החיים בקיבוץ, תוך הדגשת תיאור הישרדותם בתקופת מלחמת העולם השנייה. לשרה שני בנים, צביקה ואבישי, 6 נכדים ושני נינים. שרה הייתה אישה בעלת נוכחות חזקה ואימא נפלאה לילדיה, נכדיה וניניה. יהי זכרה שמור עמנו לעולמים.

בנך, צבי

בת שבע אלבוים ז"ל 1927 - 2013

בת שבע אלבוים

אימי נולדה בבנדין לאיידה (Itka) לבית וולקהנדלר וישראל לבית אלבאום. משפחתה של אימי מנתה תשעה ילדים, אימי הייתה הבת השמינית. את תלאות המלחמה שרדו רק ארבעה מהם. אימי עברה את שנות נעוריה בגטו ובמחנות כפיה, שרדה את צעדת המוות ובניסיונה לאחר המלחמה לעלות ארצה, "נחסמה" ע"י חיילי המנדט הבריטי שגירשוה לקפריסין. רק בסוף שנת 1947 זכתה לעלות ארצה. אמא יקרה וסבתא אהובה, סערות חיך תמו. נולדת בגלות פולין בעיר בנדין שבחבל זגלמביה. בגיל שנתיים התייתמת מאמך – ומאביך בגיל עשר. את אימי השואה התחלת לעבור בגיל שתים עשרה וכנערה צעירה נשלחת לעבוד בכפיה עבור הצורר הנאצי. בזרת אצבעך, הכרעת וגברת על כוחות הרשע שקמו להצמיתך – ויכולת להם. גם כוחות המנדט הבריטי לא עמדו מולך והגעת לבסוף אל חופי "מולדת" נכספת. התגברת על תלאות החיים בארץ והתמודדת עם קשיים רבים, שהיו מנת חלקך לא אחת. את, עם אופיך הטוב ואהבת האדם שבך, ידעת איך לנווט את דרכך במסלולי החתחתים. חריצותך בעבודה וחוש ההומור הטובע בך, קירבונך אל הסובבים אותך ואהבתם אליך הובעה לא אחת. אמא יקרה – אנו אוהביך, לווינו אותך בדרכך האחרונה בכאב נורא ובאהבה גדולה. ימתקו לך רגבי עפר ארץ ישראל. לכי בשלום ונוחי על משכבך בשלום. מכל משפחתך ואוהביך. בנך, פנחס פאר; כלתך, גליה; נכדותיך. גתית שני ומור

צבי בז'גובסקי

צבי (הנייק) בז'גובסקי ז"ל (1912 – 1995)

היה לנו סבא שונה – סבא שלא ידע להגיד את המילה "לא", כל מה שבקשנו, כל מה שעשינו, כל מה שחלמנו היה תמיד "כן". התחושה שבה גדלנו, לצדו של סבא, הייתה חמה ומפנקת, היינו מרכז העולם בעבורו. סבא אמר שאת הנכדים אוהבים אפילו יותר מהילדים והרגשנו את זה הלכה למעשה.

סבא שלנו עבר חיים קשים, חיים של סבל, עצב ואובדן אבל הדבר לא פגע בנפשו, אלא נותרה בו נתינה אין סופית ואהבה.

סבא שלנו היה איש אהוב על אנשים. איש יפה, חיצוני ופנימי, יפה חיצונית עם עיניים ירוקות וטובות, שיער משוך לאחור, חליפה אלגנטית (גם בקיץ) וכובע – נסיך פולני אמיתי. סבא שלנו לקח אותנו לבית הספר, סחב לנו את הילקוט וקנה לנו את הארטיק הכי יקר בקיוסק עד שכבר היינו גדולות מידי לכך. טיגן לנו מקושקשת על מחבת אדומה, נתן לנו כסף כדי שנתפנק והקשיב לנו ואהב אותנו עד אין סוף.

סבא – אנחנו אוהבות אותך ומתגעגעות אליך כל הזמן, אנחנו רואות אותך בעיניים של הילדים שלנו ובטוחות שאתה מכיר אותם, רואה אותם ושומר עליהם. העולם בלעדיך פחות נעים.

אתי בן אמיתי בז'גובסקי וקרן לוזון בז'גובסקי,
והנינים – יובל, ליהיא, תומר, אוהד, אמיר והלל

בית הספר היסודי מס. 3 בזווירצ'יה

מאת: חדוה גיל (אלפרדה לייזרוביץ')

בתום מלחמת העולם הראשונה זכתה פולין בעצמאות. המדינה חוקקה חוק חינוך חובה חנם, לפיו על כל ילדי המדינה ללמוד שבע שנים בבתי ספר יסודיים. בערים, שבהן היה ריכוז גדול של אוכלוסייה יהודית הוקמו בתי ספר לילדי יהודים.

בזווירצ'יה פעל בית ספר כזה ברחוב טובארובה. מנהלו הראשון היה סבי, נתן לייזרוביץ', ואחרי מותו בשנות ה-20 קיבל את התפקיד אבי, וולף לייזרוביץ'. שפת ההוראה היתה פולנית, ותוכנית הלימודים – מקבילה לזו של יתר בתי הספר הפולניים: שפה, היסטוריה וגיאוגרפיה של פולין; חשבון, זמרה והתעמלות. ודת משה. גם אימי גולדה היתה מורה בבית ספר מספר 3. היו בו בין 300 ל-500 תלמידים, כמעט כל ילדי העיר ואף תלמידים מהסביבה, שהגיעו ברכבת או באופניים. רק אנשים אמידים שלחו את בניהם לבתי ספר פרטיים, כמו "תרבות". אנחנו גרנו ברובע פולני, ואני למדתי בבית הספר הקרוב לביתנו, ברחוב פדרבסקי. אחר כך למד בו גם אחי. היינו היהודים היחידים בכל בית הספר. הוריי החליטו על כך, כדי שלא נהיה "מפונקים" בבית הספר בו הם עבדו. הורי היו מעורבים בחיי הקהילה היהודית ובחיי בית הספר.

בכיתות הגבוהות למדו הילדים "טבע דומם" – היום היו קוראים לזה - מדע. מעבודות מתאימות היו קיימות רק בבית ספר מרוחק, והיה צריך ללכת עם הילדים דרך השכונות הפולניות. אימי היתה חוזרת הביתה בימים כאלה עצובה ועצבנית. כל הדרך ליוו אותה ואת תלמידיה ילדים פולניים, מקללים וזורקים אבנים. ולא היה מי שישמור עליהם או יגרש את הפולנים. וכך התנהלו חיי המורים והילדים: בין סיפורים ושירים המעוררים אהבה לפולין, המולדת החופשית, מהללים את מלכיה ואת מנהיגיה – לבין ביטויי האנטישמיות הגסים ביותר. גם זה היה נושא לשיחות בבית.

אבא היה יוצא בבוקר, חוזר בשעות הצהריים, נח קצת וחוזר למשמרת שנייה – כי למדו בשתי משמרות, בגלל מחסור בכיתות. אימא לימדה בדרך כלל כיתות ד-ז, לפעמים בבוקר ולפעמים אחרי הצהריים. כל צוות ההוראה היה יהודי, כמעט כולו מורות. אני זוכרת כמה מהן, שהיו באות אלינו או שהכרתי אותן בבית הספר ברחוב טובארובה, כי ביקרתי שם פעמים רבות. לפעמים הייתי עולה ישר למשרד של אבא, לפעמים הייתי מבקרת בכיתות של אימא. לפעמים אימא לימדה בכיתות מקבילות לשלי, והכרתי כמה מהתלמידים שלה. בית הספר שכן בשני בניינים, שהיו שייכים למשפחת וינדמן. אחד מהם, בנוי לבנים, קיים עד היום ויש בו משרדי עירייה. השני, בנוי עץ, אינו קיים היום.

אימי היתה מזמינה לפעמים הביתה כמה תלמידים, וכך היו לי גם חברים יהודיים, נוסף לחבריי הפולניים מבית הספר ומהשכונה. אני זוכרת במיוחד כמה ילדים מהעיירה לאזי, שהיו באים לזווירצ'יה באופניים או ברכבת, ולפעמים גם אני ביקרתי אצלם בלאזי.

מלבד לימודי חובה היו שם כמה דברים מיוחדים: בחדרי המלאכה היו מכונות תפירה והיתה תזמורת ליד בית הספר. פעילויות כאלה לא היו בבית ספר שלי.

כשפרצה המלחמה והעיר נכבשה על ידי הגרמנים, אבי לא היה בבית, הוא נסע מזרחה, ניסה להתגייס לצבא הפולני, וחזר רק אחרי כמה שבועות. בינתיים הגרמנים אספו את כל מנהלי בתי הספר וציוו לצופף את התלמידים, לפנות בניינים לצרכים שלהם. "בית ספר 1 ו-2 ילמדו יחד, 3 ו-4 בבנין אחד" ... כאן התערבו מהר הפולנים וציינו: "3 – הם יהודים". "יהודים? לא ילמדו."

אבי חזר כעבור מספר שבועות. בינתיים אימי ומורות אחרות ארגנו לימודים, ובית הספר היה קיים בגטו במבנים זמניים, עד חיסול הגטו.

כשעליתי ארצה באפריל 1948 עם קבוצת צעירים של "השומר הצעיר", והגעתי לקיבוץ משמר העמק אחרי הקרבות, רציתי לפגוש מכרים מזווייצ'יה. טבעי היה שמכריי הם תלמידי אבי ואימי.

ואמנם, כל מכריי כאן – מלבד חברי מהקיבוץ כמובן – היו בוגרי בית ספר מספר 3 מרחוב טובארובה בזווייצ'יה. ושמעתי מהם זכרונות וסיפורים, ולמדתי כמה מיוחדת היתה האווירה שם.

כולם זכרו לטובה את המורות ואת המנהל. כמה סיפורים מיוחדים:

אברהם חבה ידע לקרוא כבר בגיל 6. כאשר הגיע לבית הספר בגיל 7, אבי בחן אותו, וכשהתברר לו שהילד כבר יודע לקרוא וגם קצת חשבון, הסכים לקבל אותו ישר לכיתה ב'. אברהם זכר, שאימי היתה מורה עליזה ונחמדה מאד.

תלמיד אחר סיפר, שבשנה מסוימת לא הגיע לבית הספר ימים רבים, כי אימו היתה חולה מאד. בסוף שנת הלימודים אבי קרא לו למשרדו ואמר: "אני יודע למה נעדרת ימים רבים. לפי הנוהג היית צריך להישאר שנה נוספת באותה הכיתה. אבל אני סומך עליך שתלמד בחריצות כל מה שהפסדת ותהיה תלמיד טוב, ולכן אני מחליט שתעבור לכיתה הבאה". הילד זכר את השיחה הזאת כל ימיו.

רומק רוטשטיין, נגן בפילהרמונית בתל אביב, זכר את התזמורת שהיתה בבית הספר, שם התחיל ללמוד מוזיקה, נושא שלא היה כלול בתוכנית הלימודים.

במשמר העמק פגשתי את שיינדל, שהיתה תלמידת אימי. "בוודאי שאני זוכרת את אימך, כשהייתי בכיתה ב' סידרנו אוסף צמחים, אספנו צמחי בר, ייבשנו והדבקנו במחברת מיוחדת" – אמרה.

פעם באו לישראל אורחים מאמריקה, יוצאי זווייצ'יה. הם ראו כאן כל מה שהיה ראוי, ובין היתר הגיעו גם לקיבוץ מגידו, כדי לפגוש את "בת המנהל", כי שנות בית הספר היו כל כך טובות והמנהל היה נפלא.

הורי, כל המורות ורוב התלמידים נספו בשואה.

בית הספר היסודי מס. 3 בזווייצ'יה, 1930, סיום שנת הלימודים. המנהל, וולף לייזרוביץ', יושב בצד שמאל ומחבק את בתו, חדוה-אלפרדה, לידו, אמה, גולדה שהיתה מורה בבית הספר

בלה

מוקדש באהבה לבלה שיבק לבית פלדמן/ מאת אשר וינשטיין ©

כמעט / בת / תשעים / גופה - / אט בוגד / אך מוחה / עוד צלול / וסדור / מאז /
"גיא התופת" / ליבה / היוקד / לא - / משפּיח / שום פרט / וסיפור / שעות
מספרת / על מה שהיה / ואיך היא / נותרה בחיים / ולא מוותרת / לכל המקשיב: /
חשוב - / שכולנו נפנים... / ויש לפעמים / בעת זיכרונות / לרגע היא / שוב עם
השכול... / ואז חיוכו / של נינה המתוק / הוא אות / ניצחונה הגדול

המסע לפולין - מפגש בין עבר הווה ועתיד מאת: ישראל גליקמן

יצאתי כרב משלחת של קציני צה"ל לפולין, גיא ההריגה של משפחתי ועמי. עבורי כבן ונכד של ניצולי שואה הדבר אינו פשוט. הן משום שבמשפחתנו היה טאבו אפילו על המחשבה שנדרוך על אדמת פולין רוויות הדם והן משום שחששתי להיפגש עם סיפורי הזוועה והאמת המוחשית פנים אל פנים.

ההחלטה לצאת במסע של קציני צה"ל נטעה בי את העוז לחזור אל מקום ההתרחשות הנורא. המסע עצמו היה חוויה מטלטלת. הרדיפות וההריגות הפכו למוחשיים מאוד עבורי, כאשר היינו במיידנק שרר מזג אוויר קיצי השמש זרחה והכל "פרח" ובכל זאת היינו במחנה השמדה.

וכאשר קציני צה"ל יצאו מביקור במשרפות החל לרדת גשם. עינינו זלגו דמעות וכאילו השמים בכו יחד אתנו. זכיתי לצעוד כרב וקצין בצה"ל באותם המקומות בהם לא נתנו לנו אפילו לחיות. הרגשתי בכל עצמותיי את הנס הגדול של הפסוק: "התנערי מעפר קומי לבשי בגדי תפארתך עמי." התחושה של העשייה המפוארת של עמנו בארצנו היא תכלית הבריאה.

בשחת סיכום בקיבוץ תל יצחק, אחרי חודש שחלף מהמסע, כולנו הסכמנו שבאנו להקים כאן מדינה יהודית כהמשך לחזון המסורת היהודית לדורותיה, ובסובלנות וקבלת האחר והשונה. בקיצור, עם בלי עבר אין לו עתיד; להתחבר אל העבר המפואר ולהמשיך קדימה.

הרב ישראל גליקמן, אב בית דין הרבני לגיור, סרן במילואים ודור שני לרבה של העיר סוסנוביץ הרב הגאון נפתלי צבי גליקמן.

הרב גליקמן, ליד הר האפר, מיידנק, פולין, יוני 2013

השתלמויות חדשות בבית התפוצות בשנת הלימודים תשע"ה 2014 – 2015 בעריכת רבקה אדרת

שמחות וחגים בתרבות היידיש / "ווען די יומטובדיקע טעג הייבן זיך אן צו באוויזן..." "כאשר הימים הטובים מגיעים..."

בימי שישי אחת לחודש בין השעות 09:00 - 11:00; מפגש ראשון - 7 בנובמבר 2014

הספרדים / היסטוריה, ספרות, תרבות

אחת לשבועיים בימי שני 16:30 – 20:00, מפגש ראשון - 3 בנובמבר 2014

פנים רבות / הקולנוע הדוקומנטרי בעקבות הזהות היהודית והישראלית בשיתוף עם הקרן החדשה לקולנוע ולטלוויזיה

אחת לשבועיים בימי רביעי 16:30 – 20:00, מפגש ראשון - 5 בנובמבר 2014

למידע והרשמה: מרכז הזמנות: טלפון 03-7457808 דוא"ל: tours@bh.org.il
עורכת הסדרות: רבקה אדרת: דוא"ל: rivka@bh.org.il

Rosh HaShana at Grünberg Forced Labor Camp Experts from the diary of Fela Szeps

August 23, 1942

Our days, our hard days and nights; our heavy, depressed hearts are full of sighs, of cries, full of nightmares. Do you know about this despair, any of you... the rest of humanity, from the other side of the globe? ...

September 6, 1942

... Days... weeks... are passing. Everything is going in the same step and yet... yet, there are changes in our lives, in our hearts... We work, eat... but inside there burns a terrible wound! Because, within each individual inwardly, separately, lives through her harrowing tragedy. I walk through life as in a dream, a terrible dream. And, as in a dream, something unconsciously tells me to believe that this horror will pass, that this will soon end... There isn't a moment that I don't think of the history of Jews, especially of my parents. If I only knew where they are! I often think that if I live too long as a dog, that if I suffer too much, that perhaps death would be better for me. But, no, no, no! I still want to see my parents. For this small glimmer of hope that maybe, maybe we will live through it all, that we will see each other again, I live! I don't think at all about my personal life. I live for them, only for them. After this terrible times, I will make for them a comfortable life for their old age. There is so little hope, even for my beloved courageous brother who writes such letters of hope. Such letters underlie my belief that there is very little hope. When I think of the coming holidays, those holidays which were very religious, which had more meaning for the old, for the parents perhaps now in a terrible Hell... Rosh Hashanah [New Year], Yom Kippur [Atonement Day]... these stay fresh in my memory. Tears, well wishes, Friday nights... Ho those beautiful traditions! I was far from being religious, but I loved and respected tradition... Now those we loved are torn so ruthlessly from these traditions... Why? For what reason? When I realize that those scenes will never return, or that those who were beloved will be missing, I want to shake, to bite, to sting, to yell and be crazed. My head spins, my eyes are misty. I make the machine work harder. My heart beats faster. Sometimes I have cramps.

Very often at the machine, memories returned suddenly, sometimes strange memories. I smell the aroma of freshly-baked honey cake. In front of my eyes I see my mother; she is hot from the oven as she takes the cookie sheet with the cake, and forbids us to touch it until it has cooled. Then, again, when she goes to do errands with her shopping bag... my father sitting at the table in a kitle [prayer robe] with a large book open in front of him... Memories, Memories... They cut my heart with the sharpness of steel, painfully, painfully. I would stay in this terrible prison for many years as long as I knew that afterwards we could all be together again. I so wish to give them all the happiness in the world.

Fela Szeps, born in Dąbrowa Gornica, wrote a diary at the Grünberg forced labor camp, Silesia, from April 1942 to November 1944.

On January 1945 the camp was evacuated.

On May 6th 1945, after a death march of 520 miles, Fela and some 120 dying women were found by American soldiers in Volary, Czechoslovakia.

Fela perished on May 9th 1945 at the age of 24 and was buried in Volary.

Fela's parents were murdered in Auschwitz; her sister Bat-Sheva and her brother Moshe survived.

Fela Szeps, pre-war photo

75 years to the burning of the Great Będzin Synagogue

On September 5, 1939, the Germans occupied Będzin and several days later, in the night between September 8th and 9th, anti-Semitic Volksdeutsche and Poles burned down the Great Synagogue. The Będzin Synagogue was built in the second half of the 15th century, at the foot of the fortress (Zamek), and had been used by the local community until the German invasion.

The attackers stormed through the gates to the houses adjacent to the synagogue, hurling hand grenades and ordering everyone to leave their homes, claiming that the Jews were shooting at them from the synagogue. The many Jews who ran to the synagogue and barricaded themselves inside found their deaths there when the attackers set the synagogue on fire. Many others were led outside by the Germans and anti-Semitic Poles and ordered to stand next to the exterior wall of the church, where they were told to run and escape. Whoever remained was shot on the spot, although the Germans and Poles also fired their automatic weapons and wounded several of the Jews who were trying to make their escape.

One of the injured Jews was Yitzhak Turner. His family lived in one of the row houses adjacent to the Great Synagogue. Turner was among the people who ran up the hill to the church, and was wounded in his arm in doing so.

The bullet entered his elbow and exited near his shoulder. When the Jews reached the church, the young priest Mieczysław Zawadzki opened the gate and let them in. He ordered the nuns to treat their wounds and give them first aid. The priest then told the group to leave the church from the rear gate since their presence placed his life in danger. He explained that if he was caught helping the Jews, he and all the nuns would be executed immediately.

After they received treatment, the Jews left the church through the rear gate and found shelter in the old Jewish cemetery on the hill slope – the Podzamcz. The wounded Yitzhak Turner was among this group.

The next morning, Turner walked to the hospital by himself to get treatment. German soldiers were posted at the hospital entrance. They blocked the entrance and announced to everyone that no entry was permitted to Jews and Polish soldiers. Dr. Tadeusz Kosibowicz, a Pole who was the chief physician of the hospital came out and led Turner inside, to his ward. He explained to the soldiers that he was merely giving him first aid. Dr. Kosibowicz hospitalized him for two months and personally supervised his case. Dr. Kosibowicz also gave orders to hospitalize another group of Jews for a similar period.

The priest Mieczysław Zawadzki and Dr. Tadeusz Kosibowicz were recognized by Yad Vashem as Righteous Gentiles.

The Memorial Stone in the place of the Great Synagogue in Będzin

Będzin, the Zamek (L) and the Great Synagogue (R) ,circa 1920's

Dear fellow Zagłebians,

And so, another year has passed. The year 5774 is almost behind us, and 5775 is just around the corner...

September 1, 2014 marked the 75th anniversary of the invasion of Nazi troops into Poland, the event that started WWII.

In August 1943, the two ghettos of Srodula in Sosnowiec and Kamionka in Będzin were destroyed, and the last Jews of Zagłebie were sent to Auschwitz.

From Europe to current events in the Middle East: The Protective Edge military campaign ended in August 2014. During this war rockets and mortar shells rained on southern Israel, especially the Gaza Envelope area near the Gaza Strip. Civilians and soldiers were wounded and killed. Sirens were heard in many parts of Israel, citizens went into protective shelters, and the Iron Dome system achieved enormous success.

We are pained by every individual injured or killed, but as the popular song goes, "We have no other land, even as my land goes up in flames." We must find the strength to carry on.

We, members of the first generation of Zagłebian Jews who survived the Holocaust, have worked extensively to memorialize this beautiful Jewry. First of all we established the Organization of Zagłebian Jews, one of the most active organizations of its kind, which has become well known in Israel, in Poland, and in the other countries where Zagłebians are now living. The organization owes its existence and success to many individuals, but especially to its active and supporting members. The organization should be maintained and cultivated if we wish to ensure its continued existence and success.

Of all the organization's many activities, I would like to mention the central memorial site for Zagłebian Jews, which the organization conceived and constructed in Modi'in, thanks to the generous donations and membership fees of Zagłebians in Israel and all over the world. Every year on Holocaust Remembrance Day, we hold an emotional ceremony at this site, typically attended by a large audience.

We are pleased to see how the members of the younger generations take part in the organization's activities and hope that their involvement will only grow, to ensure the continued activities and commemoration of the Jews of Zagłebie.

Dear friends, as the New Year draws near, I would like to wish all Zagłebian Jews, members of all generations, in Israel and all over the world, a happy new year, a year of peace and blessing.

Let us pray that the curses of this year will end, and the blessings of next year begin.

Abraham Green - Chairman of the Zagłebie World Organizatio

Yom HaShoa Memorial Service – 2014

Uri Orbach – Senior Citizens Minister
at the memorial in Modiin

Colette Avital - Chairperson of Israel's
Holocaust Survivors Umbrella Organizations
at the memorial in Modiin

קפה זגלמביה

בכל יום שני הראשון בחודש נפגשים בני הדור
השני והשלישי באולם הארגון בת"א
למפגש רעים והרצאה
לפרטים נוספים: רחל בבס
Rachel.bebes@gmail.com

Personal Commemoration

We remind you that in the Commemoration Valley in the Modiin Memorial Site, there are still places left for personal commemorations of family members that were perished during the Shoa. One engraved line of commemoration in black marble cost 150\$. Those who wish to commemorate their beloved ones may contact: jshimshon@gmail.com.

הנצחה ביד הזיכרון
כל המעוניין להנציח את שמות יקיריו ביד
הזיכרון לקדושי זגלמביה במודיעין, אנא
העבירו השמות אל שמשון ישיביץ
טל 052-5469-888
נא לציין הנצחה
דוא"ל: jshimshon@gmail.com

דמי חבר לשנת 2014

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות. הכיסוי הכספי העיקרי בא מדמי חבר העומדים השנה על 130 ש"ח. כל תרומה נוספת תתקבל בברכה.

את דמי החבר ניתן לשלם:

- ישירות לחשבון הבנק: לזכות "ארגון יוצאי זגלמביה", בנק לאומי, הרצליה, סניף 783, מס. חשבון: 34600/62 המשלם בדרך זו מתבקש לאחר התשלום לשלוח העתק מההעברה לפקס. 03-6771542 או למייל rachel.bebes@gmail.com על מנת שנוכל להוציא קבלה.
  - באולם הארגון, רח' פרישמון 23 ת"א. האולם פתוח בימי ד' אחה"צ.
  - באמצעות הדואר - בשיק לפקודת ארגון יוצאי קהילות זגלמביה, ת"ד 7799, רמת גן 5217701
- אנא, שלמו את דמי החבר כדי שנוכל להמשיך בפעילות החשובה של הארגון. קיומו של הארגון תלוי בכם!

ברכות לד"ר אביהו רונן על זכייתו בפרס יד ושם לספר מחקר
על השואה לשנת תשע"ד – 2014 על ספרו
נדונה לחיים: יומניה וחייה של חייקה קלינגר

מרכז מידע וסיוע לגיל הזהב ע"ש אלרן - בתל-אביב-יפו

עיריית תל-אביב-יפו מקיימת מרכז מידע לאוכלוסייה המבוגרת בעיר.
כל תושבי תל-אביב-יפו יכולים לפנות למרכז לקבלת מידע והכוונה.

16:00-08:00 המרכז לשירותכם בימים א'-ה' בין השעות

מספר הטלפון: 03 - 5378880

אחרי שעות הפעילות ניתן להשאיר הודעה בטלפון: 1-700-700-204

עורכת: יונה קובו. המערכת: אברהם גרין, אנה צוויאקובסקה, אלתר ולנר. עריכת לשון עברית – חנית רייטר-גיטלר
עריכה גרפית ודפוס – דפוס קוניאק ת"א

לתרומות: ארגון יוצאי זגלמביה' בנק לאומי, הרצליה, סניף מס. 783, חשבון מס. 34600/62
Zagłębie World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
For contributions: Bank Leumi of Israel, branch No. 783, account No. 34600/62
EM: yonakobo@netvision.net.il